

FARS BÖLGESİ HEKİMLERİ
(VIII. /XIV. YÜZYIL'DAN IX. /XV. YÜZYIL'A KADAR)

Mehlika ÜSTÜNDAĞ

(Dr.)

Bağımsız Araştırmacı

<https://orcid.org/0000-0001-7500-686X>

mehlikaustundag2004@gmail.com

Geliş Tarihi: 16.10.2025

Kabul Tarihi: 10.11.2025

Derleme

Öz: İran toprakları üzerinde bulunan Fars bölgesi coğrafi açıdan batıda Hûzistan, kuzeyde İsfahân, doğuda Kirmân ve güneyde Fars Körfezi ile çevrilidir. Bölge tarih boyunca farklı topluluklara, hânedanlara ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan biri olan İlhanlılar da 1256 yılından 1353 yılına kadar bu coğrafyada hüküm sürmüştür. Hânedan, son İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın (ö. 1335) vefatından sonra oldukça güç kaybetmiştir. Onun ardından hâkim oldukları topraklarda büyük bir siyasî dönüşüm yaşanmıştır. Egemen oldukları topraklar üzerinde İncûlular (1303-1357), Muzafferîler (1318-1393) gibi hânedanlar hayat bulmuştur. Her iki hanedan da kendi dönemleri içerisinde bölgenin tıp alanında gelişimine önemli katkılar sunmuşlardır. Hanedan mensuplarının kurdukları hastanelerde yetenekli hekimler görevlendirilmiş, onlara rahat çalışma imkânı sunulmuştur. Hükümdarlar tarafından desteklen hekimler de yazdıkları eserlerle kısa sürede ön plana çıkmışlardır. Ancak Emîr Timur'un (ö. 1405) bölgeye yapmış olduğu seferler neticesinde bu hanedanlar Fars bölgesindeki hâkimiyetlerini zamanla kaybetmişlerdir. Emîr Timur (ö. 1405) ise Fars bölgesine sahip olduktan sonra burada bulunan bilim insanlarına ve hekimlere dokunmamış, aksine onları desteklemeye devam etmiştir. Şîraz başta olmak üzere diğer önemli şehirlerdeki bazı meşhur hekimleri bölgede tutarken bazılarını da başkenti Semerkant'a götürmüştür. Emîr Timur'un (ö. 1405) vefatının ardından iktidara gelen hükümdarlar da onun politikasını benzer şekilde devam ettirmişlerdir.

Anahtar Kelime: Ortaçağ, İran, Fars, Tıp, Hekim

PHYSICIANS OF THE FARS REGION
(FROM THE VIII. /XIV. CENTURY TO THE
IX. /XV. CENTURY)

Abstract: Located within the present-day territory of Iran, the Fars region is geographically bordered by Khuzistan to the west, Isfahan to the north, Kerman to the east, and the Persian Gulf to the south. Throughout history, this region has hosted various communities and dynasties. Among these were the Ilkhanids, who ruled the area between 1256 and 1353. Following the death of the last Ilkhanid ruler, Abu Sa'id Bahadur Khan (d. 1335), the dynasty rapidly lost its power, resulting in significant political transformations throughout its former domains. Subsequently, new dynasties such as the Injuids (1303-1357) and the Muzaffarids (1318-1393) emerged in the Fars

region. Both dynasties made remarkable contributions to the development of medical science during their reigns. Skilled physicians were appointed to the hospitals established by the ruling elite and were provided with favorable working conditions. Supported by their patrons, these physicians soon came to prominence through their medical works and treatises. However, as a result of Amir Timur's (d. 1405) campaigns in the region, these dynasties gradually lost their political authority over Fars. After conquering the region, Amir Timur refrained from harming the scholars and physicians; instead, he continued to support them. While he retained some renowned physicians in major cities-particularly Shiraz-he brought others to his capital, Samarkand. Following Amir Timur's death, the rulers who succeeded him continued his policy of patronage.

Keywords: Medieval Period, Iran, Persian, Medicine, Physician

Giriş

Fars bölgesinde İlhanlıların inkırâzından sonra İncûlular, Muzafferîler gibi müstakil hânedanlar bölgenin geleceğinde önemli rol oynamışlardır. Fars bölgesi bu dönemde siyasî açıdan yekpare bir görünüm arz etmese de hânedan yöneticileri bilimsel anlamda bölgeyi güçlendirecek önemli çalışmalar yürütmüşlerdir. Hükümdarlar, bölgede yaşayan hekimleri maddi ve manevi açıdan destekleyerek, onların hamisi haline gelmişlerdir. Özellikle İncûlular döneminde Şeyh Ebû İshak İncû (ö. 758/1357) ile Muzafferîler döneminde Emîr Mübarizüddin Muhammed (ö. 765/1364) ve oğlu Şah Şücâ (ö. 786/1384) bu hususta ön plana çıkmışlardır. Hekimler Fars bölgesinde özellikle her iki hânedanın da merkezi haline gelen Şîraz'da ikamet etmişlerdir. Şehirde bulundukları süre içerisinde hem Muzafferî Hastanesinin kuruluşunda hem de önemli eserlerin kaleme alınmasında öncü olmuşlardır. Hânedanlar Şîraz'da hastaneler inşa ederek, bölgedeki hekimlerin eğitilmesini de sağlamışlardır. Bu hastanelerde başarılı olan hekimler, zamanla hükümdar saraylarında kendilerine yer bulmuşlardır. Saray içerisinde görevlendirilen hekimler yazdıkları eserleri genellikle hâmileleri olarak gördükleri hükümdarlara sunmuşlardır. Celâl Tabîb, Zeynû'l-Attar Şîrâzî gibi hekimler eserlerinde hânedan hükümdarlarını inceliklerle övmüşlerdir. Hekimlerin yazmış olduğu bu eserler sadece Fars bölgesinde değil, aynı zamanda İslâm dünyasının farklı bölgelerinde de tıp biliminin gelişimine önemli katkı sağlamışlardır.

Yukarıda ifade edilen hânedanların bölgedeki hâkimiyeti Emîr Timur'un (ö. 807/1405) bölgeye yapmış olduğu seferler neticesinde son bulmuştur. Seferler Fars bölgesinin geneline sirayet etmiş olmasına rağmen hekimler bölgedeki varlıklarını idame ettirmişlerdir. Bunda Emîr Timur'un önemli kültür merkezlerine dokunmaması, âlimleri ve hekimleri himaye etmesi de etkili olmuştur. Emîr Timur tıp ilmine önem verdiği için gerek seferlerinde ve gerekse de sarayında hekimlerini yanından ayırmamıştır.¹ Fars bölgesinde hâkimiyet kurduktan sonra Şîraz'da bulunan Seyyid Şerîf Cürcânî (ö. 816/1413), Mansûr b. Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf b. İlyâs gibi meşhur hekimleri Semerkant'taki sarayına götürmüş ve onlara hastane

¹ Zeki İzzettullah, *Emîr Timur Dönemi Bilginleri-Âlimler, Ârifler, Tarihçiler, Vezirler, Katipler, Şairler, Sanatçılar, Hekimler*, Çizgi Kitabevi, 2021, s. 117.

yönetiminde çeşitli görevler vermiştir.² Emîr Timur, hekimleri toplum içerisinde üst kategoriye dâhil etmiş ve onlara yüksek maaşlar vermiştir. Kendisinden sonra gelen ardılları da Emîr Timur'un izinden gitmiş ve hekimleri desteklemişlerdir.

Bu çalışma ile VIII. /XIV. yüzyıl'dan IX./XV. yüzyıl'a kadar Fars bölgesinde hâkimiyet süren İncûlular (1303-1357), Muzafferîler (1318-1393) ve Timurlular (1370-1507) dönemlerinde dünyaya gelen ya da Fars bölgesindeki şehirlerde yaşamını sürdüren hekimleri tanıtmayı hedeflemekteyiz. Çalışma içerisinde ifade edilen hekimler yaşadıkları yüzyıla göre sınıflandırılmışlardır. Bu açıdan kronolojik sıralama esas alınarak sırasıyla hekimler hakkında bilgiler verilmiştir. Belirtilen dönem içerisinde hükümdarlar ve vezirlerin hekimlerle olan münasebetleri hususunda bilgi vermeyi amaçlamaktayız. Ayrıca bu hekimlerden bazılarının Türk hükümdarlarıyla olan alakaları da aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda İncûlular (1303-1357), Muzafferîler (1318-1393) ve Timurlular (1370-1507) dönemlerinde yaşam süren hekimlerinin bilimsel faaliyetleri, kaleme aldıkları eserleri ve İslâm dünyasına katkıları ana kaynaklar ve araştırma eserleri doğrultusunda ele alınarak aktarılacaktır.

1. VIII. /XIV. Yüzyıl Hekimleri

VIII/XIV. yüzyıl İncûların ve Muzafferîlerin bölgede egemen güç haline geldiği bir dönemdir. Bu dönemde yetişen hekimler, tıbbın gelişimi adına önemli hastaneler kurmuşlar, bilimsel araştırmalar yürütmüşler ve gelecek kuşaklara miras kalacak kıymetli eserler kaleme almışlardır. Ancak bu dönemde tıp ilminin gelişmesine ve çok sayıda hekimin yetişmesine rağmen ulaşabildiğimiz hekim sayısı sınırlıdır. Bu durum büyük ölçüde o dönemde yazılan eserlerin günümüze ulaşmamasından kaynaklanmaktadır. Ana kaynaklardan ve araştırma eserlerden edindiğimiz bilgilere dayanarak VIII/XIV. yüzyılda Fars bölgesinde yaşayan ya da görev yapan hekimlerden bazıları şunlardır:

Muînüddin b. Şîrâzî (ö. 700/1300)

Muînüddin b. Şîrâzî olarak tanınan Mevlânâ Muînüddin b. Ebû Sa'ad Tabîb Şîrâzî VIII/XIV. yüzyılın yetkin hekim ve yazarlarından biriydi. Bir süre Mevlânâ Nûreddin Muhammed b. Hâc Şerefeddin Horasânî ve Kıvâmeddin Abdullah b. Mahmud Şîrâzî'nin hizmetinde çalışmıştır. Kendisi aynı zamanda çağının hattatlarından olduğu için güzel yazıyla dinî kitaplar da kaleme almıştır.³ Kendisi muhtemelen 700/1300 yılında vefat etmiş ve Şeyh Behrâm mahallesindeki mezarlığa defnedilmiştir.⁴

Allâme Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih Kâzerûnî eş-Şîrâzî (ö.710/1311)

Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslihiddin Kâzerûnî eş-Şîrâzî ya da Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî eş-Şîrâzî eş -Şâfîî olarak⁵ bilinen hekim 623/1226 yılında Şîraz'da dünyaya gelmiştir. Ancak Muhammed Cevâd Behrûzî'nin eserine göre bu hekim 634/1236 yılının Sefer ayında Kâzerûn'da⁶, Saîd-i Nefisî'ye göre de 634/1236 yılının Sefer ayında Şîraz'da dünyaya gelmiştir.⁷ Kendisi yaptığı çalışmalarla Fars bölgesinin en iyi

² Ochilova Oydinoy Rakhmiddinova, "Development of Medicine in the Era of Timurids", *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research*, VII/4, 2021, s. 238-240.

³ Muhammed Takî Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Şîraz, 1363/1984, s. 151.

⁴ Cüneyd-i Şîrâzî, *Şeddü'l-izâr fî hattı'l-evzâr an züvvârî'l-mezâr (Hezâr u mezâr)*, İntişârât-ı Kitâphâne-i Ahmedî, 1364/1935, s. 118.

⁵ Azmi Şerbetçi, "Kutbüddîn-i Şîrâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002, s. 487-489.

⁶ Muhammed Cevâd Behrûzî, *Kâzerûn-Şehr-i Sebz*, Müessese-i Ferheng-i ve Pejûheşî-i Dânişnâme-i Fârs, 1346/1967, s. 200.

⁷ Saîd-i Nefisî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, Kitâpfurûşî-i Faruqî, 1344/1965, s. 148, Ahmet, İsabeg, *Târîh-i bîmâristânâ-yı der İslâm*, çev. Nurullah Kesai, Çâphâne-i Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengi, 1371/1992, s. 160.

âlimleri arasında yer almıştır. Kutbüddîn eş-Şîrâzî doktorların ve sûfilerin çoğunlukta olduğu bir aileye mensuptu.⁸ Kendisi ve ailesi aslen Kâzerûn (Do-teng köyünden) kökenli olmasına rağmen Kutbüddîn eş-Şîrâzî, Şîraz'da ikamet etmiş ve bu nedenle Allâme eş-Şîrâzî adıyla anılmıştır. Babası Ziyâeddin Mes'ûd el-Kâzerûnî ve amcası Kemâleddin Ebû'l-Hayr el-Kâzerûnî de zamanın ünlü hekimleri ve bilim insanları arasında yer almışlardır.⁹ Babası Şîraz'daki hastanelerde göz hastalıkları hususunda çalışmıştır.¹⁰ Kutbüddîn eş-Şîrâzî'nin babası bu şehirde hekimliğin yanı sıra tıp eğitmenliği de yapmıştır. Kutbüddîn eş-Şîrâzî'nin kendisi ise henüz on dört yaşındayken Ziyâeddin el-Mes'ûd'dan tıp eğitimi almaya başlamıştır. Şîraz'da kaldığı sürece ya diğer hekimler gibi hastaları takip etmiş ya da kütüphaneden edindiği değerli tıp kitaplarını okumaya çalışmıştır.¹¹ Örneğin İbn Sina'nın *el-Kanûn fi't-Tıbb (Tıp Kanunu)* adlı eserinin ilk kitabı olan *el-Külliyât* da onun öncelikle incelediği eserlerden biri olmuştur.¹² Kendisi bu kitabı hekim olan amcası Kemâleddin Ebû'l-Hayr el-Kâzerûnî, Şemseddin el-Keyşi/Kişî ve Şerefeddin Zekî el-Bûşekânî gibi hocaların sayesinde okuma şansı bulmuştur.¹³

Kutbüddîn eş-Şîrâzî, yetişkinliğe eriştiği zaman Şîraz'da üst düzey bir tıp eğitimi alamayacağını düşündüğü için büyük İslâm şehirlerine gitmek istemiştir. Ancak 650/1253 yılında Moğolların Orta ve Güneybatı Asya'daki İslâm topraklarını işgal edip 655/1258 yılında Bağdat'ı yağmalamasından sonra yeniden barış sağlanana kadar kendisi Şîraz'da kalmaya devam etmiştir. Ancak yirmi dört yaşındayken (658/1259) daha iyi eğitim görmek amacıyla Şîraz'dan ayrılmıştır.¹⁴ Onun Şîraz'daki hastaneden gitmesinden sonra hastane bazı mali sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bununla birlikte Fars bölgesinde yaşanan birtakım siyasî istikrarsızlıklar da hastanenin zarar görmesine neden olmuştur. Şîraz'daki bu hastaneye Âbiş Hatun döneminde (ö. 685/1286) önemli bağışlar yapılmıştır. Ancak bu bağışlara rağmen hastane Âbiş Hatun'un ardından daha kötü bir hal almıştır.¹⁵

Ünlü hekim Kutbüddîn eş-Şîrâzî, Fars bölgesinin merkezi konumundaki Şîraz'dan ayrıldıktan sonra muhtemelen önce Kazvin'e, oradan da Güney Azerbaycan'daki Merâğa şehrine gitmiştir. Merâğa'ya geldiği zaman kendisi, Tus kökenli âlim Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (ö. 672/1274) talebeleri arasında yerini almıştır. Bundan kısa bir süre sonra hem onun önde gelen öğrencilerinden biri, hem de Merâğa rasathanesinin inşasına katılan değerli meslektaşlarından biri olmuştur.¹⁶ Merâğa şehrinde inşa edilen bu rasathane kendi dönemine kadar İslâm coğrafyasında yapılanların en büyüğü kabul edilmiştir. Kutbüddîn eş-Şîrâzî, Ebû Me'sûd Mansur b. Muhammed el-Kâzerûnî ile birlikte Merâğa gözlemesinde Nasîrüddîn-i Tûsî'ye yardım etmişlerdir. Sonrasında bilimsel çalışmalar yapma ve *el-Kanun'daki* problemleri çözme arzusu ile Merâğa'dan Nîşâbur'a, Irak-ı Acem şehirlerine ve İsfahân'a gitmiştir. İsfahân'da bulunduğu süre içerisinde Emîr Bahâeddin Muhammed el-Cüveynî ve oğlu Şemseddîn el-

⁸ Saîd-i Nefîsî, *Târih-i nazm u nesr der Îrân*, Kitâpfurûşî-i Faruqî, 1344/1965, s. 148

⁹ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 110, Gülşenî, Seyyid Ali Rezâ Gülşenî, Seyyid Ebû'l-Kasım Furûzânî, Zibâ Gaffûrî, Nergis Guncevi, "Mekteb-i pezeşkî Şîraz ez Âl-i Bûye ta ağaz Safevî", *Mecelle-i Tıbb-ı Sünneti İslâm ve Îrân*, III, 1391/2012, s. 344.

¹⁰ John Freely, *Aladdin's lamp: How Greek Science Came to Europe through the Islamic World*, Alfred A. Knopf, 2009, s. 229.

¹¹ Kutbüddîn-i Şîrâzî, *Dürretü't-tâc li gurreti'd-dibâc*, Neşr-i Hikmet, 1369/1990, s. 35-37.

¹² John Walbridge, "Al-Shîrâzî", *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures*, ed. Helaine Selin, Springer, I, 2008, s. 157-158.

¹³ Şerbetçi, "Kutbüddîn-i Şîrâzî", s. 487-489.

¹⁴ Seyyed Hossein Nasr, *Science and Civilization in Islam*, Chicago: ABC International Group, Chiago t.y., s. 56, Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 111.

¹⁵ Alirıza Golshani, Anand N. Bosmia, Aida Ahmadi, Sara Adloo, Ali Bayazidi, Amir-Hossin Golshani, Mohammadali M. Shoja, "The Mozaffari Hospital of Shiraz Persia", *Child's Nervous System*, XXX/30, 2014, s. 801-805.

¹⁶ Nasr, *Science and Civilization in Islam*, Chicago: ABC International Group, s. 56, Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 111.

Cüveynî'den yakın ilgi görmüştür. Hatta bu ilgi neticesinde *Nihâyetü'l-idrâk* adlı eserini Şemseddîn el-Cüveynî'ye ithaf etmiştir.

Kutbüddîn eş-Şîrâzî, 668/1270 yılında Suriye ve Küçük Asya topraklarını dolaşarak sonunda Anadolu'da Konya'ya gelmiştir. Burada İbnü'l-Arabî'nin müridi olan Sadreddin Konevî'den hadis öğrenmiş, tasavvuf eğitimi almıştır. Sonrasında burada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1274) ile bazı görüşmeler yapmıştır. Ayrıca buraya geldiği zaman Türkiye Selçukluları tarihinde kendinden söz ettiren devlet adamı Muînüddin Süleyman Pervâne (ö. 676/1277) ile de tanışma fırsatını bulmuştur.¹⁷ Kutbüddîn eş-Şîrâzî, Konya'dan ayrıldıktan sonra Anadolu'da gezmeye devam etmiştir. Konya'dan çıktıktan sonra Sivas ve Malatya'ya giderek bu şehirlerde kadılık yapmıştır. Kutbüddîn eş-Şîrâzî bu şehirlerdeki görevlerini yerine getirdikten sonra Dimaşk'a doğru yola çıkmıştır.¹⁸ Suriye'nin merkezi konumundaki Dimaşk'tan sonra Suriye üzerinden Tebriz'e gitmiş ve burada kendisi için bir tecrit köşesi seçmiştir. Kutbüddîn eş-Şîrâzî de burada kendisini tasavvufa ve düşünmeye adanmıştır. Ünlü hekim Tebriz'de kaldığı süre boyunca ilmî ve tasavvufî eserler kaleme almaya devam etmiştir.¹⁹ (Behrûzî 1346/1967, s. 201). Ünlü Hekim Kutbüddîn eş-Şîrâzî, 710/1311 yılındaki vefatına kadar İlhanlı hükümdarları Hülâgû ve Abaka'nın hizmetinde bulunmaya devam etmiştir.²⁰ (İsabeg 1371/1992, s. 160). Onun hayatındaki bir diğer önemli olay ise 681/1282 yılında İlhanlı Hükümdarı Hülâgû'nun oğlu Ahmed Teküdar'ın kendisini Mısır Memlûk Sultanı Kalavun'a elçi olarak göndermesidir. Kutbüddîn eş-Şîrâzî, bu elçilik göreviyle aradaki barışı korumayı başarmış ve büyük bir ün ile Tebriz'e dönmüştür. Mısır'dan ayrılmadan önce uzun zamandır görmeyi istediği *el-Kanun*'la ilgili çeşitli tefsirleri okuyarak, yıllardır yazmakla meşgul olduğu *et-Tuhfetü's-Sa'diyye* adlı kitabını tamamlayıp yayınlamıştır. Ayrıca yaptığı diğer çalışmalarla müziğin terapötik yönleri ve müzik melodilerinin ruh üzerindeki etkisi hakkında çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Onun *Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc* adlı eseri bu alanın önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilmiştir.²¹ Bu eserinde Kutbüddîn-i eş-Şîrâzî'nin iyi bir içgüdü ve zekâyâ sahip olduğu, babasının vefatından sonra Şîrâz'daki Muzafferî Hastanesi'nde göz hekimi olarak 10 yıl süreyle görev yaptığından bahsedilmiştir.²²

Kutbüddîn eş-Şîrâzî tıp bilimine ve hekimlere önem vermiş ve bir kişinin hekim olabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu amaçla *Risâle fi beyânî'l-hâce ile't-tıb ve âdâbi'l-eṭṭibbâ' ve vesâyâhüm* adlı eserinde bir hekimde bulunması gereken ahlâkî özellikleri on madde halinde sıralamıştır. Ona göre; birinci madde, bir hekim Allah'a iman etmeli, iyiliğe uymalı ve kötülükten sakınmalıdır. İkinci madde, üstatlarına teşekkür etmeli, onları onurlandırmalı ve onlara iyilik yapmalı. Üçüncü madde, tıp eğitiminde bu bilimi hak edenlere cimrilik yapmamalı ve tıp eğitiminden karşılığını beklememeli. Dördüncü madde, tedavi konusunda çaba ve titizlik göstermeli, tedaviden elde edilen geliri göz önünde bulundurmamalı, mümkünse hastaya kendi parasından ilaç sağlamalı ve akut rahatsızlığı olan hastaların başında bulunmalıdır. Beşinci madde tehlikeli ve ölümcül uyuşturucuları kullanmamalı, bunların kullanımının öğretilmesi yasaklamalı ve kürtajdan kaçınmalıdır. Altıncı madde ise gizliliklidir. Hastanın hastalıklarıyla ilgili sırlarını yakınlarından bile saklamalıdır. Yedinci madde, hastayla iyi ilişkiler kurmalı, zengin ve fakir hastalarla ilgilenirken ve onlara aynı tıbbi hizmetleri sunarken adaleti sağlamalıdır. Sekizinci madde, hekim zevk arayışından, şehvetten ve içkiden kaçınmalıdır. Dokuzuncu madde, hekim bilgisini

¹⁷ Nasr, *Science and Civilization in Islam*, Chicago: ABC International Group, s. 56, Mîr, Pezeşkân-ı namî-i Fârs, s. 111, Walbridge, "Al-Shîrâzî", s. 157-158.

¹⁸ Saîd-i Nefîsî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, s. 148.

¹⁹ Behrûzî, *Kâzerûn-Şehr-i Sebz*, s. 201.

²⁰ İsabeg, *Târîh-i bîmâristânâ-yı der İslâm*, s. 160.

²¹ Karimbakhsh, Kordi-Tamandani, Khalil Hakimifar, "Gowâti Music Therapy: An Ancient Healing Tradition in Taftan, Baluchestan". *Journal of Religion and Health*, LXIII, 2024, s. 928.

²² Kutbüddîn-i Şîrâzî, *Dürretü't-tâc li gurreti'd-dîbâc*, L. 37.

artırmak için çaba sarfetmeli, hastanelerde ve hasta başucunda sürekli bulunmalı ve tam klinik muayenesinde klinik semptomların teorik tıbbi bilgilerle eşleştirilmesinde çaba göstermelidir. Onuncu madde, tedavi sürecinde üstatlara ve tecrübeli hekimlere danışmalıdır.²³ Keskin bir zekaya sahip olan Kutbüddîn eş-Şîrâzî'nin tıp dışında matematik, satranç, astronomi, kelâm, müzik ve bazı sanat dallarında da önemli çalışmalar yapmıştır.²⁴ Ayrıca Farsça, Arapça nesir ve şiir konusunda da oldukça yetenekli görülmüştür.²⁵ Öyle ki Şihâbüddîn es-Sühreverdî'nin *Hikmetü'l-İşrâk* adlı eseri hakkında bir şerh bile kaleme almıştır.²⁶ Kutbüddîn eş-Şîrâzî'nin toplam eserleri yirmi dört cilde ulaşmıştır.²⁷ Bunlardan bazıları şunlardır: *Nihâyetü'l-idrâk fî dirâyeti'l-eflâk*, *et-Tuḥfetü's-Şâhiyye fî'l-hey'e*, *Şerḥu Hikmeti'l-işrâk*, *Miftâhu'l-Miftâh*, *Kitab-ı Dürretü't-tâc li-ğurreti'd-dîbâc*, *et-Tuḥfetü's-Sa'diyye*, *Şerhu Muḥtaşari'l-Müntehâ li'bni'l-Hâcib*, *Fethu'l-mennân fî tefsîri'l-Kur'ân*, *Hâşiye 'alâ Kitâbi'l-Keşşâf 'an ḥakâ'iki't-tenzîl li'z-Zemaḥşerî*, *Hâşiye 'alâ Hikmeti'l-'ayn'dır*.

Kutbüddîn eş-Şîrâzî, yaşamının son on dört yılını Güney Azerbaycan bölgesinde yer alan Tebriz şehrinde öğretmenlik ve yazarlık yaparak geçirmiş ve nihayetinde 710/1310 yılının Ramazan ayında orada vefat etmiştir. Bütün çağdaşı olan âlimler, ilminden dolayı onu övmüş ve onun büyüklüğünü kabul etmişlerdir. Kutbüddîn eş-Şîrâzî'nin öğrencilerinden özellikle Tâceddin Ali b. Abdullah et-Tebrîzî (670/1271-746/1345), Kutbüddin Muhammed b. Muhammed el-Büveyhî (766/1364), Nizâmeddin Arac en-Nîşâbûrî, Kemâleddin Hasan b. Ali el-Fârisî (665/1266-718/1318) oldukça tanınmışlardır. Kendisi aynı zamanda çevresi tarafından oldukça nazik ve cömert biri olarak görülmüştür. Kendisi bu özelliğinden dolayı vefatından önce yaklaşık 30.000 dirhem civarındaki salyâneyi talebeleri arasında bölüştürmüştür.²⁸ Bununla birlikte o dönemde meşhur hekim İbn Sînâ'nın *el-Kanûn* adlı eserinin üçüncü baskısı sonrasında kendisine ödenmesi gereken büyük ödemeyi de alamamıştır. Bütün buna benzer nedenlerden ötürü hekim hayatının son dönemlerini maddi zorluklar içerisinde geçirmiştir. Bütün bu yaşadıklarına rağmen çevresi ve öğrencileri arasında oldukça saygı görmüştür. Bu saygıdan ötürü vefatından sonra bir öğrencisi tarafından kendisi için görkemli bir cenaze töreni düzenlenmiştir. Sonrasında hekim, Tebriz'in güneybatı kesiminde yer alan Çerandab mahallesindeki el-Muhakkak Beyzâvî'nin (المحقق بيضاوى) mezarının yanına defnedilmiştir.²⁹

Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî (ö. 730/1329)

Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî'nin doğum tarihi hakkında yeterli bir bilgi bulunmamakla birlikte ölüm tarihi konusunda da bir görüş birliği yoktur. Fars bölgesinde dünyaya gelen bu meşhur hekim bazı müelliflere göre 730/1329 yılında bazı müelliflere göre ise 696/1296 yılında vefat etmiştir.³⁰ *Fârsnâme-i nâsirî'nin* yazarı Hasan Fesâî-yi Şîrâzî'ye göre ünlü hekimin vefatı 690/1291 yılında gerçekleşmiştir.³¹ Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî, farklı bilim dallarında da uzmanlığı olmasına rağmen daha çok tıp alanında

²³ Seyyed Ali Enjoo, Seyyed Hamdollah Mosavat, Mojtaba Heydari, "Medical Ethics in Iranian Traditional Medicine, a Review of Qutb al-Din al-Shirazi's Ethical Code", *The Journal of Research on History of Medicine*, III/3, 2014, s.117.

²⁴ Walbridge, "Al-Shîrâzî", s. 157-158.

²⁵ Saîd-i Nefisî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, s. 148.

²⁶ Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Hikmetü'l-İşrâk*, frs. trc. Seyyid Ca'fer Seccâdi, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1357/1978, s. II.

²⁷ Behrûzî, *Kâzerûn-Şehr-i Sebz*, s. 201.

²⁸ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 111-116.

²⁹ Saîd-i Nefisî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, s. 148, Walbridge, "Al-Shîrâzî", s. 157-158, Kutbüddîn-i Şîrâzî, *Dürretü't-tâc li gurreti'd-dîbâc*, s. 46, Hüseyin Mir Caferi, Mehdi Bazaz Destfuruş, "Mezarat-ı Çerandab-ı Tebriz", *Metin Şenasi-i Adab-ı Farsî*, I/4, 1388/2009, s. 19-42.

³⁰ Fazlinejad, Ahmad, Tajmiri, Behrooz, "Importance of Anatomy in Fars School of Medicine in the 7th and 8th Centuries A.H". *The Journal of Research on History of Medicine*, VII/1, 2018, s.8.

³¹ Hasan Fesâî-yi Şîrâzî, *Fârsnâme-i nâsirî*, II, frs.trc., Mansur Rastegâr Fesâî, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran, 1388/2009, s. 1152.

yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. İlhanlılar döneminde yaşayan hekim, yaptığı çalışmalardan ötürü Vezir Reşiddüddin Fazlullâh gibi yöneticilerden oldukça itibar görmüştür.³² Bu nedenle ünlü vezir, kendisinden Şîraz'da bulunan Darü's-Selm'deki hastane binasının yenilenmesini istemiştir.³³ Vezir ve ünlü hekim, Şîraz'daki bu hastanenin masraflarını karşılanmak amacıyla Fars bölgesinde yer alan Râmcird, Beyzâ, Fîrûzâbâd ve Kirbâl gibi şehirlerden çeşitli bağışlar toplamışlardır.³⁴ Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî, yaptığı bütün bu çalışmalardan ötürü Vezir Reşiddüddin Fazlullâh tarafından Şîraz'daki bu hastanenin yönetimine atanmış, ona yıllık maaş ödenmiş ve değerli hediyeler verilmiştir.³⁵

Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî'nin en önemli faaliyetlerinden bir diğeri de tıp eğitimliğiydi. Yeğeni Celâl Tabîb, onun en meşhur öğrencileri arasında yerini almıştır. Bu öğrencisi Muzafferî Hükümdarı Şah Şücâ'nın saray hekimliğini yapmıştır. Celâl Tabîb-i Şîrâzî'nin dışında Mevlâna Asîlüddin de Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî'nin yetiştirdiği öğrencilerinden biriydi. Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî'nin tıp alanındaki şöhreti kendi aile üyelerinin de bu bilime ilgi duymasını da sağlamıştır. Kardeşinin torunlarından biri olan Mansûr b. Muhammed b. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs eş-Şîrâzî (ö. 808/1406) de onun izinden gitmiş, anatomi alanında önemli çalışmalar yürütmüştür.³⁶ *Şeddü'l-izâr fî hattî'l-evzâr an züvvârî'l-mezâr*'ın yazarı Cüneyd-i Şîrâzî'ye göre Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî, nereden geldiğini, ne söylediğini bilen biriydi. Din ilimlerinde, bilimde sanatta ve özellikle tıpta önemli bir üne sahipti.³⁷ Kendisi tıp alanında kayda değer pek çok eser kaleme almıştır. Örneğin *Latîf-i Reşîdiyye* kitabını Vezir Reşiddüddin Fazlullâh'a göndermiş ve ayrıca kitabı dışında kendisine teşekkür etmek için çeşitli hediyeler de sunmuştur. Bu eseri bitki ve hayvanların yaşamı hakkında olup dört makale ve otuz bölümden oluşmaktaydı.³⁸

Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî'nin tedavi alanındaki en önemli çalışmalarından bir diğeri de *el-Hâvî fî ilmi't-tedâvî*, *el-Hâvî* veya *el-Hâvî Sagir* adlarıyla bilinen eseri idi. Bu çalışması onun İran dışında da tanınmasına neden olmuştur. Necmeddîn Mahmud bu eserinin giriş kısmında küçük yaştan itibaren tıbbı ilgisinin olduğunu ve tahsilinden sonra mesleğini yaptığı sıralarda dostlarının isteği üzerine bu eseri yazmaya başladığını anlatmıştır.³⁹ Muhtevasının zenginliğiyle tanınan *el-Hâvî* adındaki eseri beş kısımdan (makale) oluşmuştur. Birinci, ikinci ve üçüncü kısımlar hastalıklarla, dördüncü kısım, alfabetik olarak sıralanan ilaçlarla, beşinci kısım otlar ve bunların bileşimi ve uygulamasıyla ilgiliydi. Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî, *el-Hâvî* adlı eserinin giriş kısmında, bu kitabın pazarlarda ve dükkanlarda bulunan meşhur ilaçlara dayanarak yazıldığını belirtmiştir. Bu eser zamanla o dönemin en önemli tıp kitaplarından biri haline gelmiş ve önde gelen hekimler tarafından sıklıkla başvurulmuştur.⁴⁰ İkinci kitabı *Gıyâsiyye* (غیاثیة) ise dört

³² Sedigheh Parvizinia, "The Medical Advancements in Shiraz during the Ilkhanid Period: An Investigation of the Contributions of Najmuddin Mahmoud Elias Shirazi", *The Journal of Research on History of Medicine*, XII/1, 2023, s.4.

³³ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 237.

³⁴ Gülşenî, Seyyid Ali Rezâ, Furûzânî, Seyyid Ebû'l-Kasım, Gaffûrî, Zibâ, Guncevi, Nergis, "Mekteb-i pezeşki Şîraz ez Âl-i Büye ta ağaz Safevî", s.116.

³⁵ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 237.

³⁶ Sedigheh, "The Medical Advancements in Shiraz during the Ilkhanid Period: An Investigation of the Contributions of Najmuddin Mahmoud Elias Shirazi", s.5.

³⁷ Cüneyd-i Şîrâzî, *Şeddü'l-izâr fî hattî'l-evzâr an züvvârî'l-mezâr (Hezâr u mezâr)*. İntişârât-ı Kitâphâne-i Ahmedî, 1364/1935, s. 321.

³⁸ Sedigheh, "The Medical Advancements in Shiraz during the Ilkhanid Period: An Investigation of the Contributions of Najmuddin Mahmoud Elias Shirazi", s.7.

³⁹ Mahmut Kaya, "Şîrâzî, Mahmûd b. İlyâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 2010, s. 187.

⁴⁰ Sedigheh, "The Medical Advancements in Shiraz during the Ilkhanid Period: An Investigation of the Contributions of Najmuddin Mahmoud Elias Shirazi", s.7.

kısım halinde düzenlenmiş, Farsça kaleme alınmış bir eserdir.⁴¹ Muhtemelen bu çalışmasını Gıyaseddin adını taşıyan bir Fars hükümdarının isteği üzerine yazmıştır. Ancak bu ismin kime ait olduğu konusunda bir malumat bulunmamaktadır. Bu eserin ilk kısmı, on yedi bölümden oluşan teorik tıp bilimi üzerineyken, ikinci kısmı elli dokuz bölümde yazılmış pratik tıp bilimi ve hastalıkların tanımıyla ilgiliydi. Bu kısımda özellikle hastalıkların nedenleri, belirtileri, tedavileri ve uygun besinler zikredilmiştir.

Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî ayrıca anatomi üzerine bir inceleme eser kaleme almıştır. Anatomi üzerine kaleme aldığı *Risale-i fî ilmi't-teşrîh* adlı eseri ise dört kısımdan (makaleden) oluşmuştur. İlk kısım kemiklerin anatomisi, ikinci kısım sinirlerin, atardamarların ve toplardamarların anatomisi, üçüncü kısım kasların anatomisi ve dördüncü kısım vücut organlarının anatomisi hakkındaydı. *Kitâbü 'l-agziye ve 'l-eşribe* ise onun her türlü yiyecek ve içeceği açıklayan eseridir. Ayrıca eserde yiyecek ve içeceklerin hazırlanma, pişirme, tüketim yöntemi ve tedavi edici özellikleri üzerinde de durulmuştur. Eserde bahsedilenler etler, hayvansal ürünler, fasulye, sebzeler, atıştırmalıklar, tahıllar, ekmekler, meyveler, şuruplar, reçeller, yağlar, yiyecekler ve tatlılar ile ilgilidir. Ayrıca, bu kitapta bazı yiyeceklerin hazırlanma yerleri ve bitkilerin nerede yetiştiği hakkında da bazı bilgiler verilmiştir.⁴² Bunun dışındaki eserleri *Kitâbü 'l-Aşk*, *Tuhfetü 'l-Kemâl*, *Muhtasar fî ilmi't-teşrîh*, *Kitâbü Şerhi 'l-fusûl li-Hibokrat*, *Esrârü 'n-nikâh*, *Risâle fî 'l-bâh*, *Risâle selciyye* idi.⁴³

Mîrzâ Celâl Tabîb-i Şîrâzî (ö. ?)

Celâl Tabîb-i Şîrâzî olarak tanınan Mîrzâ Celâleddîn Ahmed b. Yusuf b. İlyas Hâfî eş-Şîrâzî, Muzafferi Hükümdarı Şah Şücâ'nın sarayında görev yapan ünlü bir hekimlerden biriydi. Celâl Tabîb-i Şîrâzî Fars bölgesinin ileri gelen ailelerinden birine mensuptu. İlim ve edebiyat alanında tanınan ailesi aslen Horasan'daki Haf şehrinden, Fars bölgesindeki Şîraz'a yerleşmişti.⁴⁴ Celâl Tabîb-i Şîrâzî ise Şîraz'da dünyaya gelmiş ve burada yaşamını idame ettirmiştir. Doğum yılı bilinmemekle birlikte 700/1300 yılı civarında dünyaya geldiği düşünülmektedir. Bazı bilim insanlarına göre ölüm yılı 795/1392⁴⁵ iken bazılarına göre de 744/1343'tür.⁴⁶ Verilen tarihlere dayanarak uzun bir ömrü olduğu düşünülmektedir. Onun yaşamına dair iki net tarih dışında elimizde yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Bunlardan ilki *Gul u Nevruz* manzumesini yazdığı 734/1333 yılı iken ikincisi ise Mısır'a seyahate çıktığı 754/1353 yılıdır. Celâl Tabîb hem yetenekli bir doktor hem de büyük bir şair olarak da tanınmıştır.⁴⁷ Kendisi şiir konusunda özellikle Fars edebiyatının meşhur ediplerinden biri olan Sa'dî-i Şîrâzî'den etkilenmiştir.⁴⁸ Şiirlerini Farsça ve Arapça olarak büyük bir incelikle kaleme almıştır.⁴⁹ Celâl Tabîb-i Şîrâzî şiirlerinde bazen Tabîb, bazen de Celâl isimlerini kullanmıştır.⁵⁰ Ayrıca kendisi Şîraz'da tıp dersleri verdiği sıralarda da "Tabîb-i Edip" unvanı ile tanınmıştır.⁵¹

⁴¹ Kaya, "Şîrâzî, Mahmûd b. İlyâs", s. 187.

⁴² Sedigheh, "The Medical Advancements in Shiraz during the Ilkhanid Period: An Investigation of the Contributions of Najmuddin Mahmoud Elias Shirazi", s.7.

⁴³ Kaya, "Şîrâzî, Mahmûd b. İlyâs", s. 187.

⁴⁴ Saîd-i Nefîsî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, s. 213.

⁴⁵ Celâl Tabîb Şîrâzî, *Gül u Nevruz*, tsh. Ali Muhaddîs, Uppsala University Press, 2001, s.1

⁴⁶ Muhammed Hüseyin Rükzâde Adamiyyat, *Dânişmendân ve Sohen-i Serâyân I*. Kitâpfurûşîha-i İslâmîyye ve Hayyâm, 1337/1958, s.107.

⁴⁷ Celâl Tabîb Şîrâzî, *Gül u Nevruz*, s.1

⁴⁸ Şirin Kebîrî, Meryem Mahmudî, "Zaruret-i tashîh müceddid dîvân-ı Celâl Tabîb Şîrâzî", *Faslnâme-i İlmi-i Metînşenâsi Adab-ı Farsî*, XIII-2/50, 1400/2021, 33.

⁴⁹ Adamiyyat, *Dânişmendân ve Sohen-i Serâyân I*, s.107.

⁵⁰ Zâhîd, Seyyid Saîd, Ferheng ve temeddün-ı Irân ve Fârs. Şîraz: Bünyâd-ı Fârs Şenâsî, t.y., s.80.

⁵¹ Veysel Başçı, "Sûfî Şair Cezerî'nin Celâleddîn Tabîb-i Şîrâzî'nin Mülemmânı Tahmîsi Üzerine Bir İnceleme", *İran Çalışmaları Dergisi*, VIII/2, 2024, s.154.

Hekim Celâl Tabîb-i Şîrâzî, tıp ve edebiyat alanında meşhur olan aile bireylerinden çeşitli vesilelerle bahsetmiştir. Onlardan ilki babası Yusuf b. Sâinüddin İlyâs'dır. Celâl Tabîb-i Şîrâzî'ye göre, babası Şîraz'da zühd ve dindarlığıyla tanınan ünlü ve münzevi bir insandı.⁵² Babasının meşhur sûfilerden Şeyh Ebû İshak Kazerûnî'ye (ö. 426/1033) duymasından saygıdan dolayı tasavvufta Kazerûnîye Tarikatına bağlı olduğu konusunda birtakım görüşler ortaya atılmıştır.⁵³ Hekim Celâl Tabîb'in bahsettiği ikinci kişi ise amcası Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas Tabîb eş-Şîrâzî'ydi. Amcası da kendisi gibi oldukça ünlü bir hekimdi. Ancak amcası tıp dışında başka bilimlerle de meşgul olmuştur. Ünlü Vezir Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî (ö. 718/1318), Şîraz Dervâze-i Selm'deki hastaneyi onarıırken riyaseti kendisine bırakmıştır.⁵⁴ Bazıları onun ölüm tarihini 690/1291 yılı olarak kaydederken,⁵⁵ Nefisî onun 720/1320 veya 730/1330 civarına kadar yaşadığını düşünmektedir. Celâl Tabîb-i Şîrâzî her fırsatta amcasının eşsiz bilimsel niteliklerini övmüş ve ondan sitayişle bahsetmiştir. Onun üzerinde durduğu bir başka kişi ise dedesi Fakih Sâinüddin İlyâs'tı. Celâl Tabîb-i Şîrâzî, dedesinin mânevî seviyesini ve hayat veren sözlerini içtenlikle anmıştır.⁵⁶ Bunun dışında Celâl Tabîb-i Şîrâzî, İncû hânedanını (Emîr Gıyâseddin Keyhürev ve Şeyh Cemâleddin Ebû İshak) ve Muzafferi hânedanını (Şah Mahmud ve Şah Şücâ) eserlerinde incelikle övmüştür.⁵⁷ Bu durum Charles Rieu tarafından Muzafferi hükümdarları Şah Mahmud ve Şah Şücâ'nın gözdesi olduğu şeklinde ifade edilmiştir.⁵⁸ Muzafferi Hükümdarı Şah Şüca onu "Mevlâna Celâlî'l-İslam et-Tabîb" olarak anmış, sarayında ona yer vermiştir.⁵⁹ Celâl Tabîb-i Şîrâzî, prens Nevruz ile prenses Gül'ün aşk maceralarının anlatıldığı *Gül u Nevruz* adlı eserini 734/1334 yılı Rebiülevvel ayına denk gelen Nevruz'da Şîraz hükümdarı Emîr Gıyaseddin Keyhüsrev İncû'ya ithaf edilmiştir. Devletşâh-ı Semerkandî'ye göre Celâl Tabîb-i Şîrâzî'nin bu mesnevisinde bozukluklar olsa da dili akıcı ve saftı. Yine aynı eserde Nesîmî-i Nişaburî'nin bir ayda bu kitaptan yirmi nüsha yazdığını ifade etmiştir. Onun diğer eserleri arasında Arapça ve Farsça aruz vezni ile yazdığı *Nüzhetü'l-Ervâh* ve 3.200 beyitten oluşan *Divan* da yer almaktadır.⁶⁰ Celâl Tabîb-i Şîrâzî'nin vefat tarihi ve mezarının nerede olduğu kesin olarak bilinmese de 794/1392 yılında öldüğü düşünülmektedir.⁶¹

Kefşker Kâzerûnî (ö.?)

Kefşker Kâzerûnî VIII/XIV. yüzyılın ileri gelenlerinden, şairlerinden ve hekimlerinden birisiydi. Kendisi aynı zamanda Muzafferi hânedanının kurucusu Emîr Mübârizüddin Muhammed'in çağdaşıydı. Yaşamı ve çalışmaları hakkında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Muhammed Takî Mîr'in eserine göre bu şiir ona atfedilmiştir.⁶²

ندا شت بر معنی روی از ن قاب من چون هیچکس

ندا شت پاور هیچکس من از ، داد ستم من آد چه

آف تاب ن یامد بر مشرق سوی از روز هیچ

ندا شت زیور میان در ط بعم جواهرهای ک ز

⁵² Celâl Tabîb Şîrâzî, *Gül u Nevruz*, s.1

⁵³ Başçı, "Sûfî Şair Cezerî'nin Celâleddin Tabib-i Şîrazî'nin Mülemmanı Tahmîsi Üzerine Bir İnceleme" s.154.

⁵⁴ Celâl Tabîb Şîrâzî, *Gül u Nevruz*, s.1

⁵⁵ Gülşenî, vd., "Mekteb-i pezeşkî Şîraz ez Âl-î Bûye ta ağaz Safevî", s.116.

⁵⁶ Celâl Tabîb Şîrâzî, *Gül u Nevruz*, s.1

⁵⁷ Kebirî, Mahmudî, "Zaruret-i tashîh müceddid dîvân-ı Celâl Tabîb Şîrâzî", s. 33.

⁵⁸ Celâl Tabîb Şîrâzî, *Gül u Nevruz*, s.1, Charles Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum II. British Museum*, 1881, s.867, Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 176.

⁵⁹ Başçı, "Sûfî Şair Cezerî'nin Celâleddin Tabib-i Şîrazî'nin Mülemmanı Tahmîsi Üzerine Bir İnceleme", s.155.

⁶⁰ Devletşâh-ı Semerkandî, *Tezkiretü's-Şuarâ (Şair Tezkireleri)*, trc. Necati Lugal, Pinhan Yayıncılık, 2011, s.382.

⁶¹ Başçı, "Sûfî Şair Cezerî'nin Celâleddin Tabib-i Şîrazî'nin Mülemmanı Tahmîsi Üzerine Bir İnceleme", s.154.

⁶² Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 139.

Hiç kimse benim gibi mananın yüzünden peçeyi çıkarmadı

Benim bildiğim o şeye kimse inanmadı

Hiçbir gün güneş doğudan doğmadı

Tabiatımın mücevherlerinden ortada bir mücevher kalmadı.

Ebü'l-Mecîd Tabîb Beyzâvî (ö.?)

Ebü'l-Mecîd Tabîb Beyzâvî VIII/XIV. yüzyılın meşhur hekimlerinden ve yazarlarından biriydi. Kendisi Fars bölgesinde doğudan Râmcird, güneydoğudan Deşt i Ahuçin, batıdan Humaycan ve Erdekân ile çevrili olan⁶³ Beyzâ (Beydâ) şehrinde dünyaya gelmiştir. İlerleyen dönemde eğitim almak amacıyla Şîraz'a yerleşmiştir. Ebü'l-Mecîd Tabîb Beyzâvî, İbn Sina'nın (ö. 428/1037) *el-Kanun* adlı eserinin ilk özlü yorumcularından biri olarak kabul edilmiştir.⁶⁴ Beyzâvî bir saray hekimi olmadığından ve yöneticilerin hizmetinde olan Kutbüddîn-i eş-Şîrâzî, İbn İlyâs gibi hekimlerden farklı olarak yaşamını halka hizmet etmeye adanmıştır. Dolayısıyla bizzat saray kâtipleri arasında yer alan tarihçilerin bu tür kişileri dikkate almamaları ve eserlerinde onlardan bahsetmemeleri doğaldır. Kendisi anatomi üzerine kısa bir eser kaleme almıştır. Ayrıca Beyzâvî, eserini hiçbir hükümdara sunmamış olup, kitabın yazılma sebebini giriş kısmında fayda sağlamak olduğu şeklinde ifade etmiştir.⁶⁵

2. IX./XV. Yüzyıl Hekimleri

VIII/XIV. yüzyıl sonu Muzafferileri hânedanının kan kaybetmeye başladığı bir dönemdir. Emîr Timur'un Fars bölgesine yapmış olduğu seferler neticesinde Muzafferilere mensup birçok kişi ya esir alınmış ya da hânedan mensuplarının büyük bir kısmı ortadan kaldırmıştır. Hânedanın ardından IX/IV. sonlarında Emîr Timur, Fars bölgesindeki hâkimiyetini sağlamlaştırmış ve bölgede söz sahibi olmuştur. Timur bölgedeki siyasî arenada sert bir politika izlerken, ilmî anlamda bilim insanlarına, hekimlere saygılı davranmıştır. Bunun neticesinde Muzafferiler döneminde yetişen pek çok hekim Emîr Timur'un yönetimi altında yaşamaya ve çalışmaya devam etmiştir. Emîr Timur, izlediği bu politika çerçevesinde bölgedeki bazı başarılı hekimleri de başkenti Semerkant'a götürmüş, sarayının kapılarını onlara açmıştır. Burada çalışan hekimler zamanla önemli mevkilerde de yer almışlardır. Bu kısımda Muzafferiler döneminde yetişen ve Emîr Timur döneminde de varlığını sürdüren hekimler üzerinde durulacaktır. IX/XV. yüzyılda Fars bölgesinde görev yapan hekimlerinden bazıları şunlardır:

Muhammed b. İshak Eberkûhî (ö. 805/1402)

Muhammed b. İshak Eberkûhî olarak bilinen Muhammed b. İshak b. Ahmed b. İshak b. Ebûbekir Gıyâseddin Ebü'l-Ma'âli Ezban Ebü'l-Fazl b. Ebü'l-Abbas Eberkûhî VIII/XIV. yüzyıl sonu ve IX/XV. yüzyılın başlarında yaşamış önemli hekimlerden biriydi. Zeki ve yetenekli bir hekim olan Muhammed b. İshak Eberkûhî, 725/1324 yılında Fars bölgesinin Eberkûh şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Eberkûh'ta kadılık görevini üstlenmiş ve halk arasında el-Kutbî olarak tanınmıştır. Muhammed b. İshak Eberkûhî hayatının son otuz yılını Arap Yarımadasında yer alan Mekke'de geçirmiştir. Muzafferî Hükümdarı Şah Şücâ'ya sadaka dağıtımı konusunda yardım etmiştir. Kendisi Mekke'de olduğu süre içerisinde hastaları bedava tedavi edip, onlara ücretsiz ilaçlar vermiştir. Ayrıca burada tıpla ilgili çeşitli kitaplar da kaleme almıştır. Ünlü hekim 805/1402 yılının Cemaziülevvel ayında vefat etmiş ve el-Mu'alla mezarlığına defnedilmiştir.⁶⁶

⁶³ Seyyid Rezzâk Âmirî, *Parseh Tarih-i Fars, Şehirha ve Rustaha-i An, I, İntişârât-ı Beynelmilel-i Nevîd-i Şîraz*, 1399/2020, s.879.

⁶⁴ Gülşenî, vd. , "Mekteb-i pezeşkî Şîraz ez Âl-i Büye ta ağaz Safevî", s.97.

⁶⁵ Fazlinejad, Behrooz, "Importance of Anatomy in Fars School of Medicine in the 7th and 8th Centuries A.H", s.9.

⁶⁶ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 147.

Zeynü'l-Attar Şîrâzî (ö. 806/1403)

Hâc Zeynü'l-Attar olarak bilinen hekimin tam olarak künyesi Ali b. Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Hasan b. Mahmud b. Ahmed b. Fazlullâh b. Me'sûd b. Muhammed b. Ebû Muhammed b. Abdullah Ensârî'dir.⁶⁷ Ailenin atalarından biri ensardan geldiği için Ensârî, seçkin bir eczacı olduğu için de Attar olarak anılmıştır. Babası, İsfahanlı Cemâleddin Hüseyin, Şîraz'da yaşayan bir hekimdi. Hâc Zeynü'l-Attar ise 730/1329 yılında Fars bölgesinin merkezi konumundaki Şîraz'da dünyaya gelmiştir.⁶⁸ Bu hekim babasının izinden gitmiş, önce Muzafferî hânedanının hükümdarı Emîr Mübârizeddin Muhammed'in özel hekimi olarak görev yapmıştır. Sonrasında on altı yıl boyunca Emîr Mübârizeddin Muhammed'in oğlu Şah Şücâ'nın sarayında hekim olarak görev yapmıştır.⁶⁹ Kendisi sarayda kaldığı sürece yaptığı çalışmalar nedeniyle Şah Şücâ'nın lütfunu kazanmıştır. Ancak Hâc Zeynü'l-Attar 806/1403 yılında muhtemelen Şîraz'da vefat etmiştir.⁷⁰ Hâc Zeynü'l-Attar, özellikle Muzafferî Hükümdarı Şah Şücâ'nın sarayında yaşadığı süre boyunca tıp üzerine önemli kitaplar kaleme almıştır.⁷¹ Hâc Zeynü'l-Attar, tıp dünyasında *Miftâhü'l-Hazâin* (767/1366) ve *İhtiyarat'ül-Bedia* (769/1368) adlı iki farmakoloji eseriyle tanınmıştır.⁷² Farmakoloji ile ilgili ikinci eseri ismini Muzafferî Hükümdarı Mübârizeddin Muhammed'in eşi Hanzâde Bedia el-Cemâl'den almıştır.⁷³ Muhtemelen İncûlu hânedanından Şeyh Ebû İshak'ın akrabası olduğu düşünülen bu hanım, Emîr Mübârizeddin Muhammed'in eşi ve Sultan Beyazîd Muzafferî'nin annesi olmuştur.⁷⁴ Hâc Zeynü'l-Attar'ın *İhtiyarat'ül-Bedia* isimli eserinin en önemli özelliklerinden biri de dilinin basit ve akıcı olmasıdır.⁷⁵ 769/1368 yılında yazılan bu eser 28 bölümden oluşur ve alfabetik sırayla 1005 bitkisel, hayvansal ve mineral ilacın açıklamasını içermektedir. Eserinde ilaçların bitkisel, hayvansal ve cansız ürünlerden üretilen üç kaynaktan yapıldığını ifade etmiştir. Bu eserine göre bitkisel ilaçlar bitkilerden, tahıllardan, yapraklardan, köklerden, çiçeklerden, meyvelerden ve yağlardan elde edilirdi. Hayvansal ilaçlar, hayvanın vücut uzuvlarından, idrarından yapılırdı. Cansız ilaçlar ise çeşitli taşlardan ve çamurdan üretilirdi.⁷⁶ Hâc Zeynü'l-Attar'ın oğlu, Hüseyin b. Ali b. Hüseyin ise babasının *İhtiyarat'ül-Bedia* adlı eserine ek ve bazı eleştirel yorumlar eklemiştir.⁷⁷

Ali b. Muhammed b. Abdullah Müttabîb Ebzerî (ö. 815/1412)

Ali b. Muhammed b. Abdullah Müttabîb Ebzerî'nin doğumu ve yaşamı hakkında yeterli bir bulunmamaktadır. Kendisi Şîraz'da Muzafferî ve Timurî döneminin önemli hekimlerinden biriydi.⁷⁸ Hekim Ali b. Muhammed b. Abdullah Müttabîb Ebzerî, Fars bölgesinin Simkân

⁶⁷ Adamiyyat, *Dânişmendân ve Sohen-i Serâyân I*, s.669.

⁶⁸ Saîd-i Nefîsî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, s.193.

⁶⁹ Ali b. Hüseyin Ensârî Şîrâzî, *İhtiyarat'ül Bedia*, tsh. Muhammed Takî Mîr, Neşr-i Râzî, 1371/1992, s.4-5, Adamiyyat, *Dânişmendân ve Sohen-i Serâyân I*, s.669.

⁷⁰ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 118.

⁷¹ Saîd-i Nefîsî, *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, s.193

⁷² Fateme Keshavarz *A descriptive and analytical catalogue of Persian manuscripts in the library of the Wellcome Institute for The History of Medicine*, Wellcome Institute for the History of Medicine, London, 1986, s.54-55.

⁷³ Hüseyin Kuli Sutudeh, *Târîh-i Âl-i Muzaffer II*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1389/2010, s.288.

⁷⁴ Cemşîd Nevruzî, Mûjgan Sadıkferd, “Çegûnegî-î nekş-i afrenî zenan-ı derbare-i der hukûmet-i Âl-i Muzaffer”. *Târîh-i Îrân*, XIII/2, 1399/2020, s.55.

⁷⁵ Javad Ghazi Sha'rbaf, Reza Mohammadinasab, Mehri Basnas, “Introducing the Book Ikhtiyarat Badiei: An Investigation Over Its Importance in the Pharmacology of the Islamic Period”. *The Journal of Research on History of Medicine*, IX /2, 2020, s.98.

⁷⁶ Sha'rbaf, Mohammadinasab, Basnas, “Introducing the Book Ikhtiyarat Badiei: An Investigation Over Its Importance in the Pharmacology of the Islamic Period”, s.98.

⁷⁷ Yunus Kerametî, Muhsîn Kûsî, “Attarşenâsî der sünneti dârûşenâsî dovre-i İslâmî ez sede-i sevvom ta nehom kamerî”, *Pejûheşnâme-i Târîh-i Temeddün-i İslâmî*, LIII /2, 1399/2020, s. 558.

⁷⁸ Gülşenî, Furûzânî, Gaffûrî, Gunceví, “Mekteb-i pezeşkî Şîraz ez Âl-i Büye ta ağaz Safevî”, s. 345

şehrinde güneyinde yer alan⁷⁹ Ebzer (Efzer) kasabasında dünyaya gelmiştir. Kendisi ilk eğitimini bu kasabada tamamlamıştır. Ali b. Muhammed b. Abdullah Müttabîb Ebzerî hayatının son günlerini ise Ebzer'in Komasa köyünde geçirmiştir. Yaşamının bu dönemde Emîr Timur'un İran'a yapmış olduğu seferlere şahitlik etmiştir. Ünlü hekim 815/1412 yılında vefat etmiştir. Onun telif eserleri arasında şunlar yer almaktadır: *el-İzâh der külliyyat*, *el-destûr der cüz'ıyyât*, *Güzîde ez cami-i Kebîr ibn Baytâr der edviye-i müfreda*, *Usûl el-terâîb'ül-karabadin*, *el-muhtasar fi't-tıb*⁸⁰

Hayreddin Hızır b. el-Fakih İlyâs (ö. 887/1482)

Fars bölgesinin ünlü hekimlerinden olan Hayreddin Hızır b. el-Fakih İlyâs, Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed Han'ın (ö. 886/1481) çağdaşlarından biriydi. Hayreddin Hızır b. el-Fakih İlyâs muhtemelen Şîrazlı bir hekim ailesi olan Fakih İlyâs'ın soyundan gelmekteydi. Çağdaşı Fatih Sultan Mehmet Han kendisine *el-Keşşâf* (ya da *el-Keşf*) adında bir kitap hediye etmiştir. Bu kitabın hediye edilmesi Hayreddin Hızır b. el-Fakih İlyâs'ın IX/XV. yüzyılda Şîraz'da önemli bir hekim olduğunu da göstermektedir. Ayrıca bu olaydan sonra Hızır b. el-Fakih İlyâs'ın ismi İslâm dünyasında hızla yayılmıştır. Hayreddin Hızır b. el-Fakih İlyâs muhtemelen 887/1482 yılında vefat etmiştir. Onun ölümünden sonra geriye Latîfullâh adında bir çocuğu kalmıştır.⁸¹

Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs eş-Şîrâzî (ö. ?)

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs eş-Şîrâzî, ünlü şair Hâce Hâfız-ı Şîrâzî'nin (ö. 792/1390) çağdaşı olan bir hekimdi.⁸² Kendisi birkaç nesildir Fars bölgesinin Şîraz şehrinde faaliyet gösteren içinde bilim insanlarının, hekimlerin yer aldığı bir aileden gelmekteydi.⁸³ Bazı kaynaklara göre bu hekimin doğumu Fars bölgesinde VIII/XIV. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. Muhtemelen 750/1349 yılından önce yani 710-740/ 1310-1339 yılları arasındaydı. Ünlü Hekim Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs eş-Şîrâzî, *Kitab-ı Teşrihü'l-Ebdan Min e't-Tıb ya da Teşrihü'l-Mansûrî* olarak bilinen bir eseri kaleme almıştır.⁸⁴ Hekim, adı geçen eserinde sadece insan anatomi sistemlerinin açıklamasına yer vermemiş, aynı zamanda insan vücudundaki sistemlerin resimlerine de yer vermiştir. Bu kitap özellikle resimlerinden dolayı dünya çapında büyük bir önem kazanmıştır. Eserin girişinde Mansûr b. Muhammed, Allah'a ve Hz. Peygamber'e dualarını kaydettikten sonra devrin sultanına saygılarını sunmuştur.⁸⁵ Şîraz kökenli Mansûr b. Muhammed bu eserini Emîr Timur'un torununa ithaf edilmiştir. Emîr Timur'un torunu olan bu şehzade muhtemelen 796/1393-812/1409 yılları arasında Fars bölgesini yöneten Pir Muhammed b. Ömer Şeyh'tir.⁸⁶ İkinci önemli eseri ise Muzafferî hânedanından Şah Şücâ'nın oğlu Mücâhid es-Sultan Zeynelâbidîn'in adından alan *Kifâye-yi*

⁷⁹ Guy Le Strange, *Doğu Hilâfetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran ve Orta Asya)*, trk.trc., Adnan Eskikurt, Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015, s. 320.

⁸⁰ Gülşenî, Furûzânî, Gaffûrî, Guncevi, "Mekteb-i pezeşkî Şîraz ez Âl-i Bûye ta ağaz Safevî", s. 345, Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 226.

⁸¹ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 222-223.

⁸² Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 154.

⁸³ Mohammadali Shoja, Tubbs M., R.Shane, "The History of Anotomy in Persia". *Journal of Anotomy*, 2007, 210, s.371, Saîd-i Nefîsî, *Târih-i nazm u nesr der Îrân*, s.193, Ali Akbar Ziaee, Persian Illustrated Anatomy from Timurid Iran, *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, XIX/2, 2014, s. 49.

⁸⁴ Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs Şîrâzî, *Kitab-ı teşrihü'l-ebdan min e't-tıb*. İntişârât-ı Müessesesi-i Mütalaât-ı İslâmî-i Dânişgâh-ı Tahran, 1382/2003, s.15.

⁸⁵ Mansur b. Muhammed b. Ahmed, *Kitab-ı Teşrihü'l-Ebdan Min e't-Tıb*, trk.trc. Esin Kâhya, Betül Bilgen, Ankara Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2014, s. 5-11.

⁸⁶ Mîr, *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, s. 222-223.

Müccâhîdiye'dir.⁸⁷ Bu kitap Hâdi Hüseyin Han Lakhanuyi Muradâbâdî tarafından Urduçaya çevrilmiştir.⁸⁸

VIII. /XIV. Yüzyıl Hekimleri		IX./XV. Yüzyıl Hekimleri	
Hekim	Ölüm Tarihi	Hekim	Ölüm Tarihi
Muînüddin b. Şîrâzî	700/1300	Muhammed b. İshak Eberkûhî	805/1402
Allâme Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih Kâzerûnî eş-Şîrâzî	710/1311	Zeynü'l-Attar Şîrâzî	806/1403
Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî	730/1329	Ali b. Muhammed b. Abdullah Müttabîb Ebzerî	815/1412
Mîrzâ Celâl Tabîb-i Şîrâzî	Ölüm tarihi net değil. 744/1343, 794/1392 ya da 795/1392	Hayreddin Hızır b. el-Fakih İlyâs	887/1482
Kefşker Kâzerûnî (ö.?)	Ölüm tarihi net değil.	Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs eş-Şîrâzî	Ölüm tarihi net değil.
Ebü'l-Mecîd Tabîb Beyzâvî	Ölüm tarihi net değil.		

Sonuç

İlhanlıların hâkimiyetinden sonra bölgede hanedanlar söz sahibi olmuştur. Özellikle bunlar arasında yer alan İncûlular ve Muzafferîler bölgenin gelişimi için önemli çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu hânedanlar halkın toplumsal ihtiyaçlarına cevap vermesi açısından Şîraz başta olmak üzere bölgenin genelinde çeşitli hastaneler inşa etmişlerdir. Kaynakların verdiği bilgiye göre bu hastaneler içerisinde Şîraz dârü'l-şifası ve Şîraz Muzafferî Hastanesi tanı ve tedavi konusunda ön plana çıkmış, önemli hekimlere ev sahipliği yapmıştır. Bu hastanelerde, modern dünyadakine benzer şekilde farklı branşlar oluşturulmuştur. Örneğin önemli hekimlerden biri olan Allâme Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih Kâzerûnî eş-Şîrâzî ve babası Ziyâeddin Mes'ûd el-Kâzerûnî bu hastanede göz hastalıkları alanında önemli çalışmalar yürütmüşlerdir. Yine Muhammed b. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs eş-Şîrâzî'de (ö. 808/1406) anatomi

⁸⁷ Gülşenî, Furûzânî, Gaffûrî, Guncevi. "Mekteb-i pezeşkî Şîraz ez Âl-i Büye ta ağaz Safevî". s.121.

⁸⁸ Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs Şîrâzî, *Kitab-ı teşrihü'l-ebdan min e't-tıbb*, s.20.

alanında önemli çalışmalar yapmıştır. İran toprakları üzerinde bazı aileler yüzyıllarca tıp ilmiyle meşgul olmuşlardır. Fars bölgesinde de buna benzer şekilde tıp ilmiyle ilgilenen aileler varlık göstermişlerdir. Çalışılan döneme ait en önemli ailelerden biri de İlyâs ailesidir. Bu yüzyıllarda Necmeddîn Mahmud b. Sâinüddin İlyas eş-Şîrâzî, Mîrzâ Celâl Tabîb-i Şîrâzî, Yusuf b. Sâinüddin İlyâs, Mîrzâ Celâleddîn Ahmed b. Yusuf b. İlyas Hâfî eş-Şîrâzî, Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yûsuf b. İlyâs eş-Şîrâzî, Hayreddin Hızır b. el-Fakih İlyâs bu aileye mensup hekimlerden birkaçıdır.

Hekimler, hânedanların ve Timurluların hâkimiyetinde rahat bir çalışma fırsatı bulmuşlardır. Onlar, İlhanlı, İncû ve Muzafferi hükümdarları ve vezirleri tarafından desteklenmişlerdir. Hekimler de buna karşılık yazdıkları önemli eserleri ya hükümdarlara sunmuşlar ya da eserlerine onların isimlerini vermişlerdir. Bu dönemdeki hekimler sadece şehirdeki ve saraydaki hastanelerde görev almamışlardır. Hekimlerin bir kısmı tasavvuf, edebiyat, şiir, mûsiki ve devlet yönetimi ile de meşgul olmuşlardır. Kimi zaman bağlı oldukları hanedanlarda siyasî, ictimai, ilmî iktisadî alanda önemli görevler de üstlenmişlerdir. Bununla birlikte devlet yönetiminde başarı gösteren hekimlerden bir kısmı da elçi olarak farklı coğrafyalara gönderilmişlerdir. Örneğin Allâme Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih Kâzerûnî eş-Şîrâzî, Hülâgû'nun emriyle Mısır Memlûk Sultanı Kalavun'a elçi olarak gönderilmiştir. Bölgedeki hekimlerin büyük çoğunluğu dünyaya geldikleri Fars bölgesindeki şehirlerde faaliyet göstermişlerdir. Ancak bazı hekimler özellikle İslâmîyet'in doğduğu kutsal topraklara giderek bağlı bulundukları hânedanlar adına o bölgelerdeki insanlara hizmet etmişlerdir. Hekimler Arap Yarımadası dışında Anadolu'ya ve Mısır'a giderek zamanın yöneticileri ve tasavvuf önderleriyle görüşmeler yapmışlardır.

Kaynakça

Adamiyyat, Muhammed Hüseyin Rükznâde; *Dânişmendân ve Sohen-i Serâyân I*, Kitâpfurûşîha-i İslâmîyye ve Hayyâm, Tahran, 1337/1958.

Ali b. Hüseyin Ensârî Şîrâzî; *İhtiyarat'ül Bedia*, tsh. Muhammed Takî Mîr, Neşr-i Râzî, Isfahan, 1371/1992.

Âmirî, Seyyid Rezzâk; *Parseh Tarih-i Fars, Şehirha ve Rustaha-i An I*, İntişârât-ı Beynelmilelî-i Nevîd-i Şîraz, Şîraz, 1399/2020.

Başçı, Veysel; “Sûfî Şair Cezerî'nin Celâleddin Tabîb-i Şîrazî'nin Mülemmainı Tahmîsi Üzerine Bir İnceleme”, *İran Çalışmaları Dergisi*, VIII/2, 2024, s. 147-188.

Behrûzî, Muhammed Cevâd; *Kâzerûn-Şehr-i Sebz*, Müessese-i Ferheng-i ve Pejûheşî-i Dânişnâme-i Fârs, Şîraz, 1346/1967.

Celâl Tabîb Şîrâzî; *Gül u Nevruz*, tsh. Ali Muhaddîs, Uppsala University Press, Uppsala, 2001.

Cüneyd-i Şîrâzî; *Şeddü'l-izâr fî hattî'l-evzâr an züvvârî'l-mezâr (Hezâr u mezâr)*, İntişârât-ı Kitâphâne-i Ahmedî, Şîraz, 1364/1935.

Devletşâh-ı Semerkandî; *Tezkiretü's-Şuarâ (Şair Tezkireleri)*, trk. trc. Necati Lugal, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Enjoo, Seyyed Ali, Mosavat, Seyyed Hamdollah, Heydari, Mojtaba; “Medical Ethics in Iranian Traditional Medicine, a Review of Qutb al-Din al-Shirazi's Ethical Code”, *The Journal of Research on History of Medicine*, III/3, 2014, 113-122.

Fazlinejad, Ahmad, Tajmiri, Behrooz; “Importance of Anatomy in Fars School of Medicine in the 7th and 8th Centuries A.H”, *The Journal of Research on History of Medicine*, VII /1-8, 2018.

- Freely, John; *Aladdin's lamp: How Greek Science Came to Europe through the Islamic World*, Alfred A. Knopf, New York, 2009.
- Golshani Aliraza, Bosmia Anand N., Ahmadi Aida, Adloo Sara, Bayazidi Ali, Golshani Amir-Hossin, Shoja Mohammadali M; "The Mozaffari Hospital of Shiraz Persia", *Child's Nervous System*, XXX/30, 2014, s.801-805.
- Gülşenî, Seyyid Ali Rezâ Gülşenî, Seyyid Ebü'l-Kasım Furûzânî, Zibâ Gaffûrî, Nergis Guncevi; "Mekteb-i pezeşkî Şîraz ez Âl-i Bûye ta ağaz Safevî", *Mecelle-i Tıbb-ı Sünnetî İslâm ve İrân*, III, 1391/2012, s.341-350.
- İsabeg, Ahmet; *Târîh-i bîmâristânâ-yı der İslâm*, trc. Nurullah Kesai, Çâphâne-i Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengi, 1371/1992.
- İzzettullah, Zeki; *Emîr Timur Dönemi Bilginleri-Âlimler, Ârifler, Tarihçiler, Vezirler, Katipler, Şairler, Sanatçılar, Hekimler*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2021.
- Kaya, Mahmut; "Şîrâzî, Mahmûd b. İlyâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIX, 2020, 187.
- Kebirî, Şirin, Mahmudî, Meryem; "Zaruret-i tashîh müceddid dîvân-ı Celâl Tabîb Şîrâzî", *Faslnâme-i İlmî-i Metinşenâsî Adab-ı Farsî*, XIII-2/50, 1400/2021, s.33-52.
- Kerametî Yunus, Kûsî, Muhsîn; "Attarşenâsî der sünneti dârûşenâsî dovre-i İslâmî ez sede-i sevvom ta nehom kamerî", *Pejûheşnâme-i Târîh-i Temeddûn-ı İslâmî*, LIII/2, 1399/2020, s. 539-559.
- Keshavarz Fateme; *A descriptive and analytical catalogue of Persian manuscripts in the library of the Wellcome Institute for The History of Medicine*, Wellcome Institute for the History of Medicine, London, 1986.
- Kordi-Tamandani, Karimbakhsh, Hakimifar, Khalil; "Gowâti Music Therapy: An Ancient Healing Tradition in Taftan, Baluchestan", *Journal of Religion and Health*, LXIII, 2024, s.924-941.
- Kutbüddîn-i Şîrâzî; *Dürretü't-tâc li gurreti'd-dîbâc*, Neşr-i Hikmet, 1369/1990.
- Le Strange, Guy; *Doğu Hilâfetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran ve Orta Asya)*, trk.trc., Adnan Eskikurt, Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015.
- Mansur b. Muhammed b. Ahmed; *Kitab-ı Teşrihü'l-Ebdan Min e't-Tıb*, trk.trc. Esin Kâhya, Betül Bilgen, Ankara Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2014.
- Mansûr b. Muhammed d. Ahmed b. Yusuf b. İlyâs Şîrâzî; *Kitab-ı teşrihü'l-ebdan min e't-tıb*, İntişârât-ı Müessese-i Mütalaât-ı İslâmî-i Dânişgâh-ı Tahran, Tahran, 1382/2003.
- Mir Caferi Hüseyin, Destfuruş Mehdi Bazaz; "Mezarat-ı Çerandab-ı Tebriz", *Metin Şenasi-i Adab-ı Farsî*, I/4, 1388/2009, s.19-42.
- Mîr, Muhammed Takî; *Pezeşkân-ı namî-i Fârs*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Şîraz, Şîraz 1363/1984.
- Mirzâ Hasan Fesâî-yi Şîrâzî; *Fârsnâme-i nâsırî*, I, II, tsh. Mansur Rastegâr Fesâî, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran, 1388/2009.
- Nasr, Seyyed Hossein; *Science and Civilization in Islam*, ABC International Group, Chicago, t.y.
- Nevrûzî, Cemşîd, Sadıkferd, Mujgan; "Çegûnegî-i nekş-i afrenî zenan-ı derbare-i der hukûmet-i Âl-i Muzaffer", *Târîh-i İrân*, XIII/2, 1399/2020, s. 43-66.
- Ochilova, Oydinoy Rakhmiddinova; "Development of Medicine in the Era of Timurids", *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research*, VII/4, 2021, s. 238-240.

Parvizinia, Sedigheh; “The Medical Advancements in Shiraz during the Ilkhanid Period: An Investigation of the Contributions of Najmuddin Mahmoud Elias Shirazi”, *The Journal of Research on History of Medicine*, XII/1, 2023, 4.

Rieu, Charles; *Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum II*, British Museum, London, 1881.

Saîd-i Nefîsî; *Târîh-i nazm u nesr der Îrân*, Kitâpfurûşî-i Faruqi, Tahran, 1344/1965.

Sha’rbaf, Javad Ghazi, Mohammadinasab, Reza, Basnas, Mehri; “Introducing the Book Ikhtiyarat Badii: An Investigation Over Its Importance in the Pharmacology of the Islamic Period”, *The Journal of Research on History of Medicine*, IX/2, 2020, s. 95-102.

Shoja, Mohammadali M., Tubbs, Shane R; “The History of Anotomy in Persia”, *Journal of Anotomy*, 210, 2007, s.359-378.

Sutudeh, Hüseyin Kuli; *Târîh-i Âl-i Muzaffer II*, Tahran: İntîşârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1389/2010.

Şerbetçi, Azmi; “Kutbüddîn-i Şîrâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVI, 2002 s.487-489.

Şihâbüddîn es-Sühreverdî; *Hikmetü’l-İşrâk*, frs. trc. Seyyid Ca’fer Seccâdi, İntîşârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran, 1357/1978.

Walbridge, John; “Al-Shîrâzî”, *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures*, edt. Helaine Selin, Springer, I, 2008, s.157-158.

Zâhîd, Seyyid Saîd; *Ferheng ve temeddûn-ı Îrân ve Fârs*, Şîraz: Bünyâd-ı Fârs Şenâsî, ty.

Ziaee, Ali Akbar. Persian Illustrated Anatomy from Timurid Iran, *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, XIX/2, 2014, s.49-52.